



## Betänkandet - Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Remiss från Kulturdepartementet  
Remisstid den 21 maj 2024

Förslag till beslut

Borgarrådsberedningen föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Remissen besvaras med hänvisning till vad som sägs i promemorian.
2. Paragrafen justeras omedelbart.

### Föredragande borgarrådet Åsa Lindhagen

#### Sammanfattning av ärendet

Regeringen har uppdragit åt en särskild utredare att lämna förslag till en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer. I utredningens betänkande föreslås en nationell strategi som ska genomföras under åren 2025–2034 med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk. Den har fem målsättningar som bland annat rör trygghet, kultur och kunskap. Utredningen föreslår även former för strategins genomförande, bland annat att särskilda pilotkommuner ska utses.

Kulturdepartementet har skickat betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2023:4)* på remiss till Stockholms stad för yttrande.

#### Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, förskolenämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, socialnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Judiska församlingen i Stockholm och Judiska ungdomsförbundet.

Kyrkogårdsnämnden, äldrenämnden, Skärholmens stadsdelsnämnd och Judiska ungdomsförbundet har inte inkommit med svar.

Förskoleförvaltningen, kulturförvaltningen och utbildningsförvaltningen har inkommit med kontorsyttranden.

*Stadsledningskontoret* ser positivt på en strategi för att stärka judiskt liv och jiddisch. Vissa utmaningar som lyfts fram känns igen från stadens samråd där även nationella frågor kommit upp och som möts i förslaget med aktiviteter riktade mot statliga myndigheter.

*Förskoleförvaltningen* ser positivt på att en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige tas fram. Ett förtydligande behövs dock gällande innebörden av skrivningen om att jiddisch ska ses som en kulturbärare snarare än modersmål.

*Kulturförvaltningen* instämmer i betänkandets analys och förslag till åtgärder. Förvaltningen kommenterar särskilt ett antal föreslagna åtgärder med tydlig koppling till kulturförvaltningens och Stadsarkivets verksamheter.

*Socialnämnden* ställer sig positiv till den nationella strategin, föreslagna former för genomförande och åtgärderna för att den judiska minoriteten ska kunna känna sig trygg och säker i samhället samt säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv.

*Utbildningsförvaltningen* ser positivt på flera av förslagen, däribland att Skolverket och Forum för levande historia ges fortsatta uppdrag att arbeta med demokratistärkande insatser mot antisemitism och andra former av rasism i skolan.

*Norra innerstadens stadsdelsnämnd* ställer sig positiv till utredningens förslag och betonar särskilt att det inom stadsdelsområdet finns flera judiska verksamheter, till exempel synagogor och judisk förskola och grundskola.

*Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030* instämmer i stort med betänkandet men vill särskilt lyfta vikten av att verka för en svensk skola där alla judiska barn känner sig trygga utifrån de vittnesmål som lyfts i betänkandet.

*Judiska församlingen i Stockholm* anser att förslagen i betänkandet till övervägande del är mycket konstruktiva. Arbetet har skett seriöst genom samtal med ett stort antal judiska företrädare. Församlingens förhoppning är att avgörande aspekter av judiskt liv kan säkras med hjälp av den föreslagna strategin.

### Föredragande borgarrådets synpunkter

Jag välkomnar betänkandet om en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034. En nationell strategi och en nationell samordnare möjliggör för ett samlat och målinriktat arbete.

I Stockholm finns den största judiska församlingen i Norden och Stockholm har ett stort ansvar att ta en aktiv roll i arbetet med att stärka förutsättningarna för judiskt liv. Jag välkomnar förslaget i betänkandet om att utse pilotkommuner som ska bedriva ett utvecklingsarbete. De tre storstäderna pekas ut som tänkbara pilotkommuner och från stadens sida ser vi positivt på ett sådant åtagande.

Betänkandet föreslår också att 250-årsjubileumet för judiskt liv i Sverige nästa år särskilt ska uppmärksammas, något som jag välkomnar. Stockholms stad har redan påbörjat ett samverkansarbete med Judiska församlingen om detta och judiskt liv kommer att uppmärksammas på flera olika sätt i stadens verksamheter under jubileumsåret.

Jag välkomnar också förslaget om att inrätta ett statsbidrag till det judiska civilsamhället för att ge dem förutsättningar att bidra i genomförandet av strategin. Goda förutsättningar för civilsamhället ser jag som en central del i att nå framgång i arbetet. Förslaget om stöd till Judiska Centralrådet för ett nationellt judiskt informationscentrum ser jag också som ett viktigt steg för att öka kunskapen om judisk kultur och historia hos såväl stockholmarna som Sveriges invånare överlag.

Något som är både djupt allvarligt och helt oacceptabelt är att många judar inte kan känna sig trygga i Stockholm och Sverige idag. Antisemitismen är utbredd i vårt samhälle och den måste bekämpas med kraft. Jag välkomnar därför att betänkandet föreslår att Skolverket och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan. Det är också bra att betänkandet föreslår ett uppdrag till Skolverket att ta fram ett särskilt undervisningsmaterial om den judiska minoriteten. Att judiska barn inte kan känna sig trygga i skolan på grund av antisemitism är förfärligt. I Stockholms stad har vi genomfört en kartläggning av antisemitismen i stadens skolor och arbetar aktivt med att genomföra åtgärder. En handlingsplan för stadens arbete mot alla former av rasism är också under framtagande, där arbete mot antisemitismen kommer att vara en viktig del. Både staten och kommunerna måste genomföra kraftfulla åtgärder mot antisemitismen.

Utöver de förslag som jag särskilt valt att lyfta fram finns många andra välgenomtänkta förslag i betänkandet. Det gläder mig också att läsa att Judiska Församlingen i Stockholm i sitt remissvar skriver att de anser att förslagen i betänkandet till övervägande del är konstruktiva och att de upplever att utredningen i sitt arbete samtalat med ett stort antal judiska företrädare.

I övrigt hänvisar jag till stadens promemoria.

Stockholm den 15 maj 2024

Åsa Lindhagen

## Bilaga

Betänkandet – Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3), dnr KS 2024/274-1.1

**Borgarrådsberedningen** tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

**Reservat**ion av borgarråden Christofer Fjellner och Dennis Wedin (båda M) och borgarrådet Jan Jönsson (L) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förslag till beslut
2. Att Stockholms stad bör ansöka om att bli en pilotkommun för att stärka judiskt liv
3. Att därutöver anföra

Vi välkomnar att Stockholms stad antas ta sig an uppdraget som pilotkommun inom ramen för den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige. Under 2024 förbereds firandet av 250 år judiskt liv i Sverige, ett firande som kommer att ske under 2025. Tyvärr sker detta samtidigt som antisemitismen växer i samhället. Stockholm ska vara en öppen, tolerant och medmänsklig stad där judiskt liv ska kunna utvecklas i minst 250 år till. Öppenheten i samhället får aldrig tas för givet vilket är tydligt när anmälningarna om händelser med antisemitistiska motiv ökar. Betänkandet konstaterar att kommunerna har en central roll i arbetet med den judiska minoriteten eftersom de ansvarar för verksamheter som är avgörande för ett stärkt judiskt liv, till exempel kultur, skola, modersmålsundervisning, äldreomsorg och trygghet. I dag arbetar kommunerna i lägre utsträckning med minoritetspolitik riktad mot den nationella minoriteten judar jämfört med de andra minoriteterna. Uppföljningsmyndigheterna har påtalat att judar får minst tillgång till sina minoritetsrättigheter på kommunal och regional nivå jämfört med andra nationella minoriteter och att den judiska minoriteten har sämre möjligheter till inflytande i frågor som är av betydelse i kommuner och regioner. Judiskt liv i Stockholm har starkt bidragit till den stad vi har idag och det är angeläget att vi bidrar till att bygga en grund för ytterligare 250 år av judiskt liv i Stockholm.

I det fortsatta utrednings- och implementeringsarbetet vill vi dock lyfta fram vikten av att särskilja antisemitism från andra former av rasism. Antisemitismen har - historiskt såväl som i modern tid – ofta kopplats samman med olika former av konspirationsteorier. Detta gör det bitvis komplext att motverka eftersom grupper som i övrigt inte utmärker sig genom rasistiska åsikter eller värderingar ibland hyser antisemitiska tankar.

Det är viktigt att notera hur antisemitismen förenar grupper som normalt sett har väldigt lite gemensamt vilket kan inkludera högerextrema, islamister och konspirationsteoretiker. Det är av yttersta vikt att den rödgröna majoriteten tar detta i beaktande när de fortsätter sitt arbete.

Med anledning av ovanstående anser vi att Stockholm bör ansöka om att bli en pilotkommun för att stärka judiskt liv.

## **Kommunstyrelsen**

**Reservation** av Christofer Fjellner, Annika Friberg och Jonas Nilsson (alla M), Jan Jönsson (L) och Jonas Naddebo (C) som är likalydande med Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

**Ersättaryttrande** av Nike Örbrink (KD) som är likalydande med Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

## Ärendet

Kulturdepartementet har skickat betänkandet *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2023:4)* på remiss till Stockholms stad.

I juni 2022 tillsattes en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer. I utredarens uppdrag ingick att beskriva förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk, kartlägga huvudsakliga hinder och möjligheter för den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv och föreslå åtgärder i syfte att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige, lämna förslag till en samlad strategi med syfte att säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige, samt lämna förslag om hur strategin ska följas upp och vilken aktör som ska ansvara för uppföljningen. Det ingick inte i uppdraget att lämna förslag på författningsändringar.

I utredningen konstateras att det finns flera möjligheter för judiskt liv och jiddisch. Bland annat genom ett starkt civilsamhälle, en stolthet och vilja att visa sin judiska identitet, inte minst bland unga, samt ett intresse hos majoritetssamhället att lära sig mer om judiskt liv. Det finns dock också flera hinder så som den utbredda antisemitismen och dess konsekvenser, judiska organisationers kapacitet samt bristen på tillgången till ett levande judiskt kulturliv och kulturarv. I utredningen beskrivs att det i Stockholm finns ett rikt judiskt kulturutbud, medan det i övriga Sverige är betydligt mer begränsat.

I betänkandet föreslås en nationell strategi som ska genomföras under åren 2025–2034. För att strategin ska få genomslag och leda till varaktiga förändringar föreslås bland annat att en nationell samordnare ska utses för att leda arbetet med strategin, att genomförandet av strategin ska ske i nära dialog och samverkan med den judiska minoriteten, att arbetet som genomförs inom ramen för strategin ska följas upp samt att pilotkommuner ska utses för att bedriva ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv. Pilotkommunerna ska ges ett årligt statsbidrag.

För strategin föreslås fem målsättningar med ett antal aktiviteter. Följande målsättningar föreslås.

Målsättning 1: Judar i Sverige kan leva öppet, tryggt och säkert

Målsättning 2: Det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga

Målsättning 3: Det finns stärkt kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv och i judiska studier

Målsättning 4: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv är mer synligt i det svenska samhället

Målsättning 5: Det offentligas arbete med jiddisch är relevant och framåtsyftande

## Remissammanställningen

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, förskolenämnden, kulturnämnden, kyrkogårdsnämnden, socialnämnden, utbildningsnämnden, äldrenämnden, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, kommunstyrelsens råd för Agenda 2030, Judiska församlingen i Stockholm och Judiska ungdomsförbundet.

Kyrkogårdsnämnden, äldrenämnden, Skärholmens stadsdelsnämnd och Judiska ungdomsförbundet har inte inkommit med svar.

Förskoleförvaltningen, kulturförvaltningen och utbildningsförvaltningen har inkommit med kontorsyttranden.

## Innehållsförteckning

Stadsledningskontoret.....	7
Förskoleförvaltningen .....	9
Kulturförvaltningen .....	10
Socialnämnden.....	12
Utbildningsförvaltningen .....	13
Norra innerstadens stadsdelsnämnd .....	15
Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030.....	18
Judiska församlingen i Stockholm .....	19
Reservationer m.m.....	28

## Stadsledningskontoret

**Stadsledningskontorets** tjänsteutlåtande daterat den 22 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret ser positivt på en strategi för att stärka judiskt liv och jiddisch. Idag ingår staden i förvaltningsområde för finska, meänkieli och samiska och har en lokal strategi för romsk inkludering vilket leder till att uppdraget kontinuerligt analyseras, följs upp och utvecklas utifrån de mål eller krav som är uppsatta. En förhoppning är att denna strategi på liknande sätt som andra satsningar på områden inom mänskliga rättigheter möjliggör en sammanhållen struktur som bidrar till att stärka utvecklingsarbetet för judiskt liv och jiddisch. Tidigare har staden, tillsammans med en forskare från Malmö universitet, tagit fram rapporten Antisemitsim i Stockholms skolor, vilket bidragit till att arbetet mot antisemitsim inom utbildningsnämnden stärkts och utvecklats.

Stadsledningskontoret känner igen behoven som tas upp i utredningen från stadens egna samråd med den judiska minoriteten. Vissa av de utmaningar som har tagits upp på samråd har varit nationella. För att möta dessa utmaningar föreslås aktiviteter riktade mot statliga myndigheter i strategin vilket stadsledningskontoret ser som positivt. Det kommer att underlätta arbetet för att stärka de nationella minoriteternas rättigheter på kommunal nivå. Bland annat lyfts att Skolverket ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten som ett komplement till befintliga läromedel i förskolan. Stadsledningskontoret vill lyfta vikten av att såväl befintligt som kommande material om den judiska minoriteten är lättillgängligt även för förskolor.

Stadsledningskontoret ser även positivt på förslaget om att pilotkommuner ska utses. Dessa kan förhoppningsvis sprida och stödja övriga kommuner med arbetssätt och lokala målsättningar utifrån den nationella strategins målsättningar. En erfarenhet från arbetet med romsk inkludering är att under de perioder som pilot- och utvecklingskommuner utsågs stärktes arbetet och det fanns ambitioner om långsiktighet inom uppdraget. Därefter har de nationella satsningarna inom uppdraget främst varit kortsiktiga. Stadsledningskontoret ser behov av en mer långsiktig planering vad gäller pilotkommunerna.

I betänkandet lyfts att jiddisch är för den judiska minoriteten centralt som kulturbärare och som ett kulturarv, snarare än att fungera som modersmål. Det framförs vidare att offentligas insatser med jiddisch i högre utsträckning bör utgå från målgruppens behov, vilket stadsledningskontoret inte har några invändningar emot. Det kan dock behövas ett förtydligande för när jiddisch ska ses som modersmål och när det ska ses som ett kulturbärande språk då det exempelvis inom förskolan och skolan regleras som ett modersmål.

I betänkandet görs bedömningen att de förlagna åtgärderna inte inskränker det kommunala eller regionala självstyret. Vidare görs bedömningen att förslagen inte heller innebär nya åtaganden eller skyldigheter för kommuner eller regioner. Inrättandet av ett stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 skulle innebära att en skolhuvudman som väljer att erbjuda denna utbildning skulle få en ekonomisk ersättning för genomförandet. Samtidigt görs bedömningen att förordningen (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för den särskilda utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen. Om en justering av förordningen genomförs är det viktigt att stimulansbidraget blir permanent och täcker merkostnaderna så att de ökade kostnaderna i slutändan inte behöver täckas av kommuner och huvudmän.



## **Förskoleförvaltningen**

**Förskoleförvaltningens** tjänsteutlåtande daterat den 8 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förskoleförvaltningen har tagit del av betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 och välkomnar förslaget att en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige tas fram. I betänkandet lyfts att kommuner arbetar i lägre utsträckning med den judiska minoritetens rättigheter än andra nationella minoriteter. Strategin skulle kunna bidra till en ökad likvärdighet i arbetet med nationella minoriteters rättigheter.

En av målsättningarna i strategin är att det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga. Många barn i Sverige befinner sig i förskola under en stor del av dagen. Strategin för judiskt liv i Sverige kan vara ett stöd för förskolepersonals uppdrag att arbeta med barns förståelse för olika språk och kulturer.

### 4.6.2 Ett långsiktigt offentligt arbete för att motverka antisemitism behövs

I betänkandet lyfts att det verktyg som utvecklats av Skolverket i samarbete med Forum för levande historia för ett systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i bland annat skolväsendet för att motverka antisemitism och andra former av rasism behöver anpassas till förskolan. Förskoleförvaltningen ser positivt på att detta belyses.

### 5.4.2. Statens skolverk ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten

Förskoleförvaltningen ställer sig positiv till att Statens skolverk tar fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten som ett komplement till befintliga läromedel i förskolan. Förskoleförvaltningen vill lyfta vikten av att såväl befintligt som kommande material om den judiska minoriteten görs lättillgängligt för verksam förskolepersonal.

### 5.6.4 Det offentliga ska göra relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch

Förskoleförvaltningen välkomnar att frågan om relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch lyfts. Förskoleförvaltningen menar att det för förskolans del kan behövas ett förtydligande om vad det innebär att jiddisch ska ses som kulturbärare snarare än modersmål. I förskolans läroplan (Lpfö 18) står att Barn som tillhör de nationella minoriteterna, där urfolket samer ingår, ska även stödjas i sin språkutveckling i sitt nationella minoritetsspråk och främjas i sin utveckling av en kulturell identitet. Förskolan ska därigenom bidra till att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kulturer. Frågan blir därmed vad det betyder att ge barn stöd i utvecklandet av jiddisch som kulturbärande språk i stället för att stödja språket som om det vore ett modersmål.

## **Kulturförvaltningen**

**Kulturförvaltningens** tjänsteutlåtande daterat den 11 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen instämmer i betänkandets analys och förslag till åtgärder. Vi vill särskilt kommentera ett antal föreslagna åtgärder som har tydlig koppling till kulturnämndens ansvarsområden.

Målsättning 1: Judar i Sverige kan leva öppet, tryggt och säkert

Förslag i betänkandet: Den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetskänsliga åtgärder som föreslås träda i kraft 2024 ska följas upp med utgångspunkt i den judiska minoritetens behov av trygghet och säkerhet. Regeringen bör överväga om andra åtgärder behöver vidtas för att garantera den fysiska säkerheten för judiska institutioner och individer.

Kulturförvaltningens synpunkter: Judiska föreningar har under samråd med kulturförvaltningen framfört att kostnader för säkerhetsinsatser är en stor utmaning och att kostnaderna urholkar kulturförvaltningens stöd till föreningarna. Kulturförvaltningen ser positivt på förslaget om att särskilt undersöka behoven av särskilda åtgärder för att garantera den fysiska säkerheten för judiska institutioner och individer.

Målsättning 2: Det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga

Förslag i betänkandet: Bidraget till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser som Statens kulturråd fördelar ska stärkas under en femårsperiod för att främja utgivningen av litteratur om judiskt liv för barn och unga.

Kulturförvaltningens synpunkter: De nationella minoriteterna, inklusive den judiska minoriteten, är i enlighet med bibliotekslagen, en prioriterad målgrupp för stadens bibliotek. Biblioteken köper löpande in litteratur om de nationella minoriteterna och på minoritetsspråken för att säkra att invånarnas rättigheter tillgodoses. Bibliotekens möjligheter att tillhandahålla relevant litteratur bygger dock på att litteratur som möter målgruppernas behov tas fram och ges ut. Kulturförvaltningen ser därför positivt på den föreslagna åtgärden.

Målsättning 3: Det finns stärkt kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv och i judiska studier

Förslag i betänkandet: Utredarna föreslår att en satsning på folkbildningen ska genomföras under hela strategins tidsperiod.

Kulturförvaltningens synpunkter: Det finns redan idag flera etablerade samarbeten mellan de nationella minoriteternas föreningar och studieförbunden i Stockholm. Det kan, exempelvis, handla om studiecirklar om historia, hantverkslärande och publika kulturarrangemang. Upparbetade nätverk, i kombination med att studieförbunden och

de nationella minoriteternas föreningar ofta har liknande syften, gör att studieförbunden har goda förutsättningar att bidra i genomförandet av strategin.

Målsättning 4: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv är mer synligt i det svenska samhället

Förslag i betänkandet: Utredarna föreslår ett flertal åtgärder som samlat ska stärka och synliggöra judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv. År 2025 ska uppmärksammas för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. Ett statsbidrag ska inrättas för att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar att bidra med insatser på lokal och regional nivå under strategins genomförande. Utredarna lyfter även att det offentliga Sverige bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar.

Kulturförvaltningens synpunkter: Kulturförvaltningen består av verksamheter som har möjlighet att arbeta med både synliggörande och stärkande av språk och kultur. Våra verksamheter spelar även en viktig roll i att sprida kunskap, skapa gemenskap, vidga människors perspektiv och därigenom motverka antisemitism, rasism och antidemokratiska synsätt. Kulturförvaltningen har som del i Stockholms stad en viktig roll i genomförandet av betänkandets förslag. Mycket arbete pågår redan, men det kan utvecklas ytterligare utifrån betänkandets förslag. Kulturförvaltningen är i planeringsfasen av 250-års-firandet. Ett flertal aktiviteter planeras i samverkan med andra aktörer. Bland annat ska Stadsmuseet samverka med Judiska museet kring stadsvandringar. Stadsarkivet kommer under 2025 att i sin väletablerade och välbesökta programverksamhet på olika sätt uppmärksamma judiskt liv i Stockholms historia.

Kulturförvaltningen ser positivt på förslaget om ett särskilt statsbidrag för civilsamhällets genomförande av åtgärder inom strategin. Civilsamhällets medverkan är grundläggande och det måste ha förutsättningarna att bidra på lika villkor som andra aktörer. Det är viktigt att statsbidraget i största möjliga mån gör det möjligt för civilsamhällets aktörer att planera sina åtgärder med god framförhållning.

Kulturförvaltningens uppmärksammande av judiska högtider och helgdagar kan utvecklas ytterligare genom stärkt samverkan med civilsamhällets aktörer.

Målsättning 5: Det offentliga arbetet med jiddisch är relevant och framåtsyftande

Betänkandets förslag: Att främja jiddisch så att språket hålls levande i Sverige. Det offentliga insatser med jiddisch bör i högre utsträckning utgå från målgruppens behov.

Kulturförvaltningens synpunkter: Stadens bibliotek har i enlighet med bibliotekslagen en särskild roll i främjandet av jiddisch och andra nationella minoritetsspråk. Biblioteken ska arbeta rättighetsbaserat, d.v.s. sätta den individ som har specifika rättigheter i centrum för verksamhetens mål och metoder.

Rättighetsbaserad och användardriven utveckling främjas av dialog och öppenhet för att pröva nya arbetssätt. Det gäller både internt och i samverkan med externa parter. Genom User Experience-metoder (UX), utvecklar Stockholms stadsbibliotek sin verksamhet tillsammans med målgrupperna. En del i detta är att tillgodose behoven av bibliotek där de nationella minoriteterna kan utveckla sina respektive språk, kulturer och identiteter. UX kan med fördel användas ännu mer fokuserat för att främja jiddisch utifrån målgruppens behov.

#### 5.1.6 Pilotkommuner

Betänkandets förslag: Uppföljningsmyndigheterna har påtalat att judar får minst tillgång till sina minoritetsrättigheter på kommunal och regional nivå jämfört med andra nationella minoriteter.

Mot bakgrund av detta föreslår utredaren att regeringen utser ett antal pilotkommuner som ges möjlighet att bedriva ett mer systematiserat arbete för att stärka förutsättningarna för judiskt liv. Kommunernas åtagande som pilotkommun ska vara frivilligt. De kommuner som utses till pilotkommuner behöver ha en nuvarande eller historisk koppling till svensk-judiskt liv. De tre storstäderna där det finns judiska församlingar ses som de mest självklara.

Kommuner och regioner som får statsbidrag för arbetet med nationella minoriteter har kommit längre än övriga kommuner i arbetet med nationella minoriteters rättigheter. För att stimulera och underlätta pilotkommunernas arbete med att stärka judiskt liv behöver de därför ges ett statsbidrag.

Kulturförvaltningens synpunkter: Det uppdrag och statsbidrag som följer med att Stockholms stad är förvaltningsområde för finska, samiska och meänkieli har påskyndat och formaliserat stadens arbete för dessa gruppers rättigheter. Det är därför rimligt att anta att ett särskilt uppdrag med tillhörande finansiering skulle gynna arbetet för den judiska minoritetens rättigheter på liknande sätt. Det är dock viktigt att statsbidraget i största möjliga mån skapar utrymme för framförhållning, planering och långsiktig förändring. Framförhållning är viktigt för att åtgärder ska komma in i ordinarie strukturer och för att pilotkommunernas ska kunna involvera civilsamhällets aktörer på bästa sätt.

### **Socialnämnden**

**Socialnämnden** beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss av Betänkandet - Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034. Ärendet justeras omedelbart.

*Särskilt uttalande* av Jan Jönsson (L), se Reservationer m.m.

*Särskilt uttalande* av Andrea Hedin m.fl. (M), se Reservationer m.m.

**Socialförvaltningens** tjänsteutlåtande daterat den 25 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen delar förslaget konsekvensbedömning om att föreslagna ändringar inte inskränker det kommunala självstyret. Förvaltningen kan dock konstatera att Stockholms kommun antas ta sig an ett nytt uppdraget som pilotkommun inom ramen för den nationella strategin.

Förvaltningen ställer sig positiv till den nationella strategin och föreslagna former för genomförande. Förvaltningen ställer sig även positiv till de föreslagna åtgärderna som syftar till att den judiska minoriteten ska kunna känna sig trygg och säker i det svenska samhället samt säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige.

Förvaltningen föreslår därmed att socialnämnden hänvisar till detta tjänsteutlåtande som svar på skrivelsen.

### **Utbildningsförvaltningen**

**Utbildningsförvaltningens** tjänsteutlåtande daterat den 8 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Merparten av de förslagna åtgärderna i en framtida strategi för att stärka judiskt liv i Sverige rör den nationella nivån. Utbildningsförvaltningen ser positivt på att Skolverket och Forum för levande historia ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan. Återkommande kunskaphöjande insatser är nödvändiga för att minska gruppernas utsatthet och för att höja kompetensnivån hos skolans personal. Skolan är en plats där den yttre världen och det politiska dagsläget är tydligt närvarande. Att skala upp myndigheternas demokratistärkande uppdrag är välkommet. Det krävs insatser från alla nivåer i samhället för att stävja antidemokratiska och rasistiska strömningar.

Förvaltningen ser också positivt på förslaget att låta Skolverket ta fram ett särskilt undervisningsmaterial om den judiska minoriteten. Det kan utgöra ett gott stöd för skolornas arbete med nationella minoriteter och den judiska minoriteten specifikt. Förvaltningen skulle gärna se att Skolverket även låter ta fram material och stöd för yngre åldrar (låg- och mellanstadiet). Förvaltningen kan konstatera att i det undervisningsmaterial som hittills tagits fram ligger fokus på högstadie- och gymnasieelever. Det är centralt att öka kunskaperna om judiskt liv och judisk identitet tidigt i skolgången. Att undervisa om de nationella minoriteternas språk, historia, kultur och rättigheter ingår i läroplanerna för samtliga skolformer. Förvaltningen ser också ett behov av att komplettera dagens läromedel som till övervägande del behandlar Förintelsen och ortodox judendom. Skolan behöver få vägledning och nya kunskaper om dagens judiska identitet och stöd i att undervisa om samtida uttryck, som till exempel Israel – Palestinakonflikten.

Fortsatt välkomnar förvaltningen förslaget att inrätta ett nationellt judiskt informationscentrum med uppdraget att förmedla kunskap om judisk kultur, historia, religion och levnadssätt i Sverige. Utifrån de samråd som bedrivits med judiska minoriteten i Stockholm har förvaltningen fått vetskap om att många skolungdomar tar direkt kontakt med Judiska Centralrådet för att få stöd i frågor om judisk kultur, religion och levnadssätt. Ungdomarna upplever svårigheter i att hitta tillräckliga kunskaper i läroböckerna. De judiska minoriteterna försöker i möjligaste mån att bistå med stöd och råd, men där finns varken tid eller medel för att kunna svara på frågor på telefon eller mejl. Ett nationellt informationscentrum dit allmänhet, lärare och skolungdomar kunde vända sig vore därför, enligt förvaltningens mening, ett välkommet tillskott.

Utredningen gör bedömningen att de förslagna åtgärderna inte inskränker på det kommunala eller regionala självstyret. Inte heller att förslagen innebär nya åtaganden eller skyldigheter för kommuner eller regioner. När det gäller förslaget om att utse pilotkommuner, som är frivilligt, följer en ekonomisk ersättning i form av statsbidrag, samtidigt som förslaget att utse en nationell samordnare innebär att kommuner får ett förstärkt stöd i arbetet med att tillgodose den judiska minoritetens rättigheter. Inrättandet av ett stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 innebär att en skolhuvudman som väljer att erbjuda denna utbildning får en ekonomisk ersättning för genomförandet. Samtidigt gör utredningen bedömningen att förordningen (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för den särskilda utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen. Utredningen menar att högre kostnader för säkerhet och kosher-mat kan vara en anledning till att inte fler huvudmän erbjuder judiska studier på högstadiet. Förvaltningen delar den bilden och vill understryka att Stockholms stad har lång erfarenhet av att som enda huvudman i Sverige erbjuda judisk profil på högstadiet. Förvaltningen kan konstatera att enbart den omständighet att förordningen uppställer krav på att huvudmannen erbjuder hebreiska och jiddisch som språkval innebär att huvudmannen har en kostnad som ”annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen” inte hade haft då språken inte erbjuds som språkval i ordinarie grundskoleutbildning. Ett visst mått av flexibilitet behövs för att ge huvudmän goda förutsättningar att starta upp och bedriva den särskilda utbildningen. Denna flexibilitet skulle i sin tur kunna öka chanserna för elever som tillhör den nationella minoriteten judar att få tillgång till den särskilda utbildningen. Om en justering av förordningen genomförs anser förvaltningen att ett permanent statligt bidrag måste säkerställas parallellt så att inte de ökade kostnaderna i slutändan landar hos kommuner och huvudmän.

Förvaltningen vill avslutningsvis kommentera utredningens bedömning att skolor bör ta större hänsyn till judiska helgdagar när de beviljar ledigheter och sätter provdatum. I Sverige råder skolplikt. Barn måste gå i skolan och delta i den verksamhet som anordnas. En elev i förskoleklassen, grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan eller sameskolan får beviljas kortare ledighet för enskilda

angelägenheter. Exempel på enskilda angelägenheter kan vara resor, familjehögtider eller religiösa högtider. Om det finns synnerliga skäl, det vill säga mycket starka skäl, får längre ledighet beviljas. Om ledigheten gäller längre tid än tio dagar får rektor inte delegera beslutet till någon annan. Ett beslut om ledighet ska grundas på en samlad bedömning av elevens situation, till exempel frånvarons längd, elevens studiesituation, möjligheten att på olika sätt kompensera den förlorade undervisningen och hur angelägen ledigheten är för eleven. Det finns således, menar förvaltningen, ett utrymme för beviljande av ledighet under religiösa helgdagar inom ramen för nu gällande regelverk. Detta kan förtydligas och spridas till huvudmän, rektorer och skolor.

### **Norra innerstadens stadsdelsnämnd**

**Norra innerstadens stadsdelsnämnd** har inkommit med ett ordförandebeslut daterat den 28 mars 2024 enligt följande.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Beslutet fattas av stadsdelsnämndens ordförande Petter Martinsson med stöd av punkt 1.1 i stadsdelsnämndens delegationsordning.

**Norra innerstadens stadsdelsförvaltnings** tjänsteutlåtande daterat den 13 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Norra innerstadens stadsdelsförvaltning har en särställning i Stockholm stad avseende den judiska minoriteten då flera verksamheter, som riktas till- och drivs av målgruppen, finns här. Bland dessa kan nämnas judiska församlingen, Stockholms största- samt en mindre synagoga, en judisk förskola, judisk grundskola med F-6 klasser, högstadielklasser med judisk profil inom ramen för en av de kommunala grundskolorna samt Judiska museet. Att dessa verksamheter finns inom stadsdelsområdet är inget som förvaltningen ur trygghetssynpunkt vanligtvis behöver förhålla sig särskilt till eller ta särskild höjd för. Det har dock förekommit hatbrott mot den kommunala skolan med judiska profilklasser i form av klotter. I samband med Hamas attack mot Israel 7 oktober 2023 och det efterföljande kriget märktes en tydlig ökning av hatbrott mot judar och i samband med detta hörde judiska församlingen av sig för att undersöka om förvaltningen kunde bistå med krisstöd, då de upplevde ett ökat tryck från medlemmar som sökte stöd. Ett samarbete i frågan blev aldrig aktuellt just då, men i händelse av att liknande behov uppstår igen kan förvaltningens krisstöd spela en roll.

Förvaltningen har ett uppdrag att leva upp till kraven i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724). Utredningens föreslagna strategi understryker i många avseenden den befintliga minoritetslagstiftningens krav, med bland annat information om minoriteters rättigheter, möjlighet att som nationell minoritet behålla och utveckla sin kultur, främja barns utveckling av kulturell

identitet samt att målgruppen ges möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som berör den. Förvaltningens roll, i förhållande till målgruppens behov och utredningens förslag, är dels i det förebyggande arbetet med unga i relation till den ökade antisemitismen och dels arbetet mot rasism generellt. Att, i enlighet med FN:s barnkonvention artikel 30, skapa trygghet för barn och unga med judisk bakgrund och judisk identitet är viktigt inom de kommunala verksamheterna såväl som i det offentliga rummet. Det är viktigt att förvaltningen har god dialog och ett nära samarbete med både den judiska gruppen, judiska verksamheter i stadsdelsområdet samt lokalpolisen för att på så sätt bidra till målgruppens förutsättningar att upprätthålla en trygg och säker verksamhet. För att synliggöra judisk kultur kan förvaltningen på platser där det organiseras platsaktivering ha aktiviteter som inkluderar judisk kultur. Ett exempel på ett sådant initiativ var att det under 2023 bjöds in ett Klezmerband som spelade i Observatorielunden.

I förskolan, ska judiskt liv synliggöras genom till exempel litteratur, inom ramen för förskolans uppdrag att arbeta med och synliggöra kulturen för Sveriges nationella minoriteter. Att utredningen lyfter behovet av mer litteratur som kan användas för detta ändamål i förskolan är välkommet.

Äldreomsorgen upplever idag att den efterfrågan som finns kring judisk inriktning rör vård och omsorgsboenden och då framför allt judiska hemmet dit ett par personer per år önskar flytta. Dock upplevs väntetiden dit vara relativt lång.

Myndighetsutövningen avseende personer över 65 år upplever inte att de möter behov gällande hemtjänst eller dagverksamhet med judisk inriktning. Detta faktum kan vara ett uttryck för just den problematik som utredningen belyser och att ökad kunskap inom kommunala verksamheter kring judisk identitet och kultur kan underlätta för exempelvis äldre att uttrycka sina behov och önskemål i kontakt med biståndshandläggningen, hemtjänst samt på vård och omsorgsboenden. Inom ramen för de aktiviteter som erbjuds på förvaltningens träffpunkter för personer över 65 år, och utifrån bestämmelserna om nationella minoriteters rättigheter, bör judisk kultur uppmärksammas.

Som en del av det offentliga Sverige, har öppna förskolan, parklekar och fritidsgårdar även ett uppdrag att uppmärksamma och synliggöra judisk kultur och det svensk-judiska kulturarvet samt högtider och helgdagar.

I remissen framgår att det ska utses pilotkommuner som ska bedriva arbete under hela strategins tidsperiod. Det antas i utredningen att de är de största kommunerna som ska vara pilotkommuner. För stadens del innebär det att staden kommer få fyra grundbelopp om 660 000 kronor det vill säga åtminstone 2,6 miljoner kronor. Det är enligt förvaltningen viktigt att dessa medel tilldelas de nämnder i staden där remissens målgrupp lever och verkar samt till de facknämnder som berörs av förslagen, till exempel kulturnämnden och trafiknämnden. Om fördelning sker utifrån befintliga resursfördelningsmodeller kommer inte resurserna tillföras rätt verksamhet och remissens intention kommer vara svår att verkställa i sin helhet.



Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

## **Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030**

**Kommunstyrelsens råd för Agenda 2030:s** yttrande daterat den 11 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Agenda 2030 rådet instämmer i stort med betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 20252034.

Rådets remissyttrande tar avstamp i det \*Globala målet för Fredliga och inkluderande samhällen samt \*\*barnkonventionen. Trygghet i att utöva sin tro och religion och vara trygg i sin kulturella identitet är en frihetsfråga, en grundläggande rättighet och en grundbult i ett fredligt och inkluderande samhälle.

Utredningen redovisar en stor kunskap om flera aspekter av judiskt liv i Sverige idag. Med utgångspunkt i barnkonventionen riktar vi blicken mot gruppen judiska barn och deras möjlighet att få "ett starkt judiskt liv" samt majoritetssamhällets möjlighet att stärka det judiska livet i Sverige.

Merparten av de judiska barnen går inte i särskilda judiska skolor utan i majoritetssamhällets skolor. Betänkandets vittnesmål\*\*\* om såväl antisemitism, otrygghet och okunskap om den nationella minoriteten är således ett hot mot ett fredligt samhälle i stort och ett starkt judiskt liv. Rådet vill därför särskilt understryka vikten av att verka för en svensk skola där alla judiska barn känner sig trygga och stärkta i sin judiska identitet. Vilket även är viktigt för andra religiösa minoriteter. Vi ser att den svenska skolan generellt behöver kunna möta barn och unga som inte tillhör majoritetssamhället när det kommer till trosuppfattning och identitet där barn och unga med en judisk identitet blir en viktig målgrupp.

För att åstadkomma detta ser vi att ett nära samarbete med den kommunala skolan är centralt, såväl genom vidareutbildning av nyckelpersoner inom organisationen, som fördjupad problemkartläggning med såväl elever som professionella.

En dialog med verksamma i den kommunala skolan och såväl judiska som ickejudiska elever och föräldrar skulle kunna vara ett komplement till "Former för genomförande" (s.23), därtill en del av arbetet inom ramen för Målsättning 1 Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan. (s.24). För att åstadkomma detta är kunskapsinhämtning från "best practice" i skola såväl som föreningsliv avgörande.

Sammantaget ser vi att ett starkt judiskt liv för framtida generationer är beroende av att skolan tar ansvar för att de judiska barnen känner sig trygga i sin judiskhet och är fria från antisemitism, stereotyper, samt att majoritetssamhället är medvetet om sina egna "blinda fläckar".

## Judiska församlingen i Stockholm

**Judiska församlingen i Stockholms** yttrande daterat den 15 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

### Sammanfattning

JFST anser att förslagen i betänkandet till övervägande del är mycket konstruktiva samt att utredningen tagit sig an arbetet seriöst genom att samtala med ett stort antal judiska företrädare. Betänkandet täcker många och vitt skilda aspekter av judiskt liv. Implementeringen av den föreslagna strategin kommer att kräva nya strukturer för samordning och uppföljning, för att resurseffektivt och ändamålsenligt främja överföring av judisk identitet och kultur till kommande generationer. Utredningens förslag om en nationell koordinator kan vara en förutsättning för att hålla ihop och driva arbetet framåt.

Ett livskraftigt judiskt civilsamhälle är en grundförutsättning för judiskt liv vilket förtjänstfullt betonas av utredningen. Den fysiska säkerheten är fundamentet, liksom bekämpandet av antisemitismen. JFST är dock kritiskt till utredningens förslag om att det nationella åtgärdsprogrammet mot rasism ska förlängas i sin nuvarande form och anser att åtgärdsprogrammet bör ersättas med en särskild strategi mot antisemitism som bör kommunicera och synkroniseras med en nationell strategi för stärkande av judiskt liv. Principerna för dessa nationella strategier bör även appliceras lokalt, d.v.s. att den enskilda nationella minoritetens förutsättningar och behov, samt utsatthet, analyseras ur minoritetens unika perspektiv.

Utredningen har lagt fram ett stort antal konstruktiva förslag. En prioriteringsordning kan avgöras genom att skilja mellan förslag som avser säkrande respektive stärkande av judiskt liv. Säkrandet av basala förutsättningar måste prioriteras: den fysiska säkerheten, bekämpandet av antisemitism samt säkrandet av centrala traditioner som är ifrågasatta av majoritetssamhället. Utredningens stora förtjänst är att den inte duckar för politiskt känsliga frågor som även i allmänhetens ögon kan vara kontroversiella såsom säkrandet av brit mila (manlig spädbarnsomskärelse), judiska skolor och tillgång till kosher mat inklusive kosher kött – ofta föremål för politiska utspel och mediadrev.

Utmärkande för denna utredning är ansatsen att förstå och förmedla minoritetens inifrånperspektiv i mötet med majoritetskulturens referensramar. Utredningens insiktsfulla och träffande beskrivning av friktionen som kan uppstå när föreställningar om judar krockar med vår självbild, kan ses som ett paradigmskifte. JFST:s förhoppning är att avgörande aspekter av judiskt liv kan säkras med hjälp av den föreslagna strategin.

JFST:s bedömning av förslag och bedömningar i utredningens betänkande utifrån ett lokalt perspektiv:

JFST tillstyrker förslaget om att genomföra en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige 2025-2034 (5.1)

JFST delar utredningens slutsats att en tioårig strategi är nödvändig för att åstadkomma de genomgripande och varaktiga förändringar som behövs på statlig, regional och kommunal nivå för att säkra judiskt liv i Sverige. Högtidlighållandet av 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige skulle ge ett tydligt avstamp och signalera en bred uppslutning inom politik och förvaltning bakom strategins målsättningar.

JFST tillstyrker förslaget om att en nationell samordnare ska utses för att leda och samordna arbetet med strategins genomförande. (5.1.2)

Koordinatorsfunktionen finns idag i flera EU-länder samt vid EU-kommissionen och skulle effektivisera de samlade politiska satsningar som berör den judiska minoriteten enligt JFST:s bedömning.

Vi ser ett behov av en nationell koordinator för att samordna frågor om förutsättningar för judiskt liv samt bekämpande av antisemitism dvs utvecklingen och implementeringen av kommande strategier för att stärka judiskt liv respektive bekämpandet av antisemitism samt uppföljning av dessa. En funktion som kan verka kontinuerligt och permanent överbryggande mellan strategiområdena och de olika departement som idag hanterar olika aspekter av judiskt liv, respektive antisemitism och säkerhetsfrågor, skulle främja långsiktighet och kontinuitet, tillvarata synergier och undvika målkonflikter. Det behövs en holistisk ansats – i likhet med EU-strategin för stärkande av judiskt liv och bekämpande av antisemitism - för att konsekvensanalyser av olika insatser ska bli så träffsäkra som möjligt. En koordinator med tydligt och starkt mandat som kan agera central kontaktpunkt gentemot judiska organisationer skulle ha förutsättningar att realisera utredningens förslag i enlighet med dess intentioner. Avgörande för att åtgärderna och förslagen skall ha avsedd effekt är att öka kunskapen om judiskt liv inom centrala myndigheter såsom utredningen föreslår. JFST delar utredningens bedömning att koordinatören, genom kunskapshöjande insatser, skulle kunna stötta kommuner och regioner i att tillgodose den judiska minoritetens rättigheter.

JFST tillstyrker förslaget om att genomförandet av strategin ska ske i nära dialog och samverkan med den judiska minoriteten. (5.1.3)

JFST delar utredningens syn att det är av vikt att involvera den judiska minoriteten i genomförandet av strategin på såväl lokal och regional som nationell nivå för att säkra relevans och förankring i utformande och implementering av strategin.

JFST ställer sig positivt till förslaget om att utse pilotkommuner för att under hela strategins tidsperiod bedriva ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv. JFST tillstyrker specifikt att utse Stockholms Stad till pilotkommun. (5.1.6)

Stockholms Stad har både en nuvarande och historisk koppling till judiskt liv och skulle ha mycket goda förutsättningar att gå i bräschen för ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv då det finns ett väl organiserat judiskt civilsamhälle inom kommunen, representerande ett brett urval av intressesfärer inom den judiska minoriteten, såväl judar som är anslutna till organisationerna genom medlemskap som de som tar del av information eller verksamhet mer sporadiskt. Det judiska

civilsamhället har genom demokratiskt uppbyggda organisationer, med mandat att representera sina medlemmar, sedan länge en etablerad, välfungerande dialog och konstruktivt samarbete med Stockholms Stad. I detta sammanhang vill vi erinra om att Judiska församlingen i Stockholm, trots namnet, ej endast bedriver religiös verksamhet utan snarast är organiserad som en kommun i miniatyr med såväl religiös som kulturell, social, ungdoms- och utbildningsverksamhet och begravningsverksamhet. Församlingen är i egenskap av den största församling som är ansluten till paraplyorganisationen Judiska Centralrådet, den part som officiella organ främst har som samtalspart när det gäller frågor som berör det judiska livet i Stockholm.

JFST instämmer i utredningens bedömning att kommunerna kommer att ha en avgörande roll i arbetet med den judiska minoriteten eftersom de ansvarar för verksamheter som är centrala för ett stärkt judiskt liv såsom skola och äldreomsorg.

JFST vill i sammanhanget även betona att – så som utredningen konstaterat - den judiska minoriteten är den nationella minoritet som kommunerna idag arbetar minst med. Även i Stockholms Stad erfar vi att den judiska minoriteten över tid har missgynnats i förhållande till övriga nationella minoriteter på grund av avsaknad av riktad strategi och/ eller kompensatorisk motsvarighet till förvaltningsområden. Brister har märkts bland annat inom äldreomsorgen och möjligheter till anpassning till den judiska minoritetens behov.

Som pilotkommun skulle Stockholms Stad enligt utredningens förslag kunna agera förebild för mindre kommuner med mindre väl utbyggd judisk infrastruktur med att långsiktigt stärka judiskt liv i kommunen med fokus på barn och unga.

I sammanhanget bör understrykas vikten av samarbete med kranskommuner där en betydande andel av JFST:s medlemmar är bosatta. I ett par kranskommuner, till exempel Lidingö och Solna finns viss judisk verksamhet, ofta i form av informellt sammansatta grupper som genomför aktiviteter med ideella krafter och växande efterfrågan och engagemang erfar JFST.

En förutsättning för att pilotkommuner skall kunna genomföra sitt uppdrag är att statsbidrag – i nivå med statsbidraget till kommuner som tillhör ett förvaltningsområde – införs för att underlätta pilotkommunernas arbete, enligt utredningens förslag.

JFST tillstyrker utredningens förslag att den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder ska följas upp med utgångspunkt i den judiska minoritetens behov av trygghet och säkerhet. JFST delar även utredningens bedömning att regeringen bör överväga om andra åtgärder behöver vidtas för att garantera den fysiska säkerheten för judiska institutioner och individer. (5.2.1)

JFST vill betona vikten av att säkerhetsaspekter tas i beaktande relativt samtliga aktiviteter, åtgärder och strategier som berör den judiska minoriteten lokalt i Stockholms Stad. Statsbidragen påverkar naturligtvis de lokala förutsättningarna för judiskt liv. Det bör finnas en beredskap för att komplettera med åtgärder även på

kommunal nivå och JFST vill betona vikten av att upprätthålla regelbunden dialog med judiska institutioner kring säkerhetsfrågor.

JFST anser att Stockholms Stad i större utsträckning bör täcka säkerhetskostnaderna i den verksamhet som finansieras av staden, såsom Hillelskolan, Vasa Real och Judiska Hemmet.

JFST tillstyrker utredningens förslag att polismyndigheten ska ges ett fortsatt uppdrag att utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott mot judar, inklusive IT-relaterade hatbrott. (5.2.2)

JFST anser liksom Judiska Centralrådet att rättsväsendet brister avseende kodning av hatbrott. Såväl rättsväsende som andra delar av offentlig förvaltning har en generellt låg kunskap om antisemitiska uttryck vilket vi erfar har resulterat i att antisemitiska incidenter som rapporteras till myndigheter alltför ofta inte registreras korrekt, samt en betydande underrapportering till följd av erfarenhetsbaserad uppgivenhet och misstro hos de som utsätts, att deras anmälningar inte kommer att tas på allvar.

JFST anser att förslaget om fortsatt uppdrag till polismyndigheten att utveckla arbetet för att bekämpa hatbrott mot judar bör avspeglas i motsvarande ansats inom samtliga delar av offentlig förvaltning även och inte minst på kommunal nivå och företrädesvis inom sådan verksamhet som riktar sig till barn respektive äldre och sjuka, det vill säga personer som till följd av ålder och/eller hälsotillstånd är i beroendeställning till servicegivare/ verksamhetsansvariga.

JFST tillstyrker utredningens förslag att Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan (5.2.4)

JFST delar utredningens uppfattning att okunskapen om antisemitism är stor bland lärare och övrig skolpersonal, i Stockholm som i övriga delar av landet. Det är angeläget att skolpersonal ges tillfälle att ta del av tillgängliga evidensbaserade utbildningar och att kunna erbjuda en bred palett av utbildningar i olika format som kan komplettera varandra och sänka trösklar för deltagande, även hos de lärare och skolledare som inte själva efterfrågar fortbildning.

JFST avstyrker utredningens bedömning att regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör förlängas efter 2024, då det nuvarande åtgärdsprogrammet löper ut. JFST anser att åtgärdsprogrammet bör ersättas av en specifik och självständig nationell strategi mot antisemitism. Motiven till detta och principerna som vi anser bör vägleda en sådan strategi bör enligt JFST även ligga till grund för en kommunal strategi mot antisemitism. (5.2.5)

För att de övergripande problemformuleringarna och strategiska områdena i det nationella såväl som det kommunala arbetet mot rasism ska ha hög relevans och träffsäkerhet behöver de anpassas efter varje utsatt grupp/ minoritets specifika förutsättningar och situation. Framför allt behöver man utgå från varje form av rasisms unika uttryckssätt och dynamik för att satsningar ska ha avsedd effekt.

Tydliga och relevanta målsättningar är en förutsättning för konstruktiv uppföljning, utvärdering och finkalibrering av åtgärder.

Sedan 2022 finns ett åtgärdsprogram mot antisemitism som sorterar under den nationella planen vilket präglar den genom en bristande specificitet och udd. Programmet omfattar flera konstruktiva och viktiga åtgärder – forsknings- och utbildningssatsningar – som adresserar antisemitism specifikt, men tyvärr är en alltför hög andel av åtgärderna ej specifika utan riktade mot rasism och diskriminering i generella termer.

Så som Statskontoret konstaterar i sin rapport – Ett samlat grepp. Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (2023) - liknar åtgärdsprogrammets struktur den nationella planens genom att de anger uppdrag till myndigheter men det finns oklarheter vad gäller mål och genomförande.

JFST anser liksom Judiska Centralrådet att det bör utarbetas en självständig strategi mot antisemitism som kan vara kopplad till, dock ej underställd, den nationella planen mot rasism. Syftet med detta urskiljande är inte att gradera olika former av rasism utan att avschablonisera. Med separata, självständiga strategier för respektive form av rasism, som präglas av kunskapsackumulering, evidensbaserade åtgärder, långsiktig och stabil, tillräcklig finansiering för de åtgärder som föreslås ökar sannolikheten för effektiv resursanvändning. Vi vill se färre kortsiktiga projektsatsningar och fler satsningar på långsiktiga, kontinuerliga processer. I samklang med Statskontorets bedömning att det är bättre att formulera separata mål än allmänt hållna mål om att motverka rasism.

En särskild strategi skulle även på kommunal nivå kunna ge tydligare riktning i arbetet med att förebygga och bekämpa antisemitiska hatbrott. Det behövs samsyn kring och konsekvent implementering av kriterier för olika former av hatbrott, såsom antisemitiska hatbrott. Kunskapsnivån inom politiken och förvaltning är fortfarande för låg, i synnerhet avseende nutida antisemitism. En gemensam begreppsapparat avseende definitioner och uttryck för antisemitism behöver förankras inom offentlig förvaltning. Trots tillgång till högkvalitativa fortbildningar nås alltför få inom offentlig sektor, inte minst lokalt i kommuner och regioner.

De flesta EU-länder har idag en särskild strategi mot antisemitism vilket vi erfar har gett dessa länder tydligare mål, riktning och tyngd åt arbetet med att bekämpa antisemitism. I detta sammanhang har Sverige länge stått fast vid en apart linje som vi anser riskerar leda till att Sverige halkar efter i arbetet jämfört med övriga EU-länder samt riskerar försvåra utbyte av erfarenheter och jämförbarhet avseende bästa praxis då grundpremisserna skiljer sig åt.

JFST tillstyrker utredningens bedömning att i de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan bör det i högre grad beaktas att judiska barn har behov av ledighet på judiska helgdagar. Statens skolverk bör i högre utsträckning ta hänsyn till judiska helgdagar när provdatum för nationella prov planeras. (5.3.3.)

Judiskt liv baseras på lärande och utövande av traditioner. Firande av judiska helgdagar är en central identitetsmarkör men hamnar dessvärre ofta på kollisionskurs med majoritetskulturens normer och almanacka. Såsom utredningen noterat är det ibland svårt för judiska elever att få ledigt i samband med judiska helger och ibland sammanfaller nationella prov med judiska helger. Så sker även denna vår i samband med den judiska pesachhelgen.

JFST instämmer i utredningens syn att skolor bör ta större hänsyn till judiska helger när terminen planeras. Även statens Skolverk bör ta hänsyn till judiska helger vid planering av nationella prov. Skolverket bör ta ansvar för att undvika provdatum som sammanfaller med judiska helger, utöver majoritetskulturella helgfiranden. Även kommuner som Stockholms Stad bör vara observanta under remissrundor kring föreskrifter som reglerar provdatum från Skolverket, och vara beredda att reagera om datumen kolliderar.

JFST tillstyrker utredningens bedömning att bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk bör ses över i syfte att kommuner ska ha en skyldighet att beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen, även i de fall servicen och omvårdnaden inte erbjuds av personal som behärskar finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska (5.3.5)

JFST anser att för den judiska minoritetens del är beaktande av behovet att upprätthålla den kulturella identiteten överordnad den språkliga. JFST delar utredningens uppfattning att det är ovanligt att personer som inte bor på ett judiskt äldreboende får möjlighet att upprätthålla sin kulturella identitet.

Det är angeläget att kommuner såsom Stockholms Stad beaktar judiska äldres behov av att upprätthålla sin judiska identitet även då service och omvårdnad inte erbjuds av personal som behärskar jiddisch, en service som sällan efterfrågas av judiska äldre och än mer sällan, om någonsin kan erbjudas. Möjligheterna till judisk äldreomsorg i annan kommun än hemkommunen – dvs i Stockholm eller Göteborg där judiska äldreboenden finns – bör inte som idag kunna begränsas av kommunens villighet att betala för insatsen, ej heller falla till följd av enskilda biståndshandläggares bristande kunskaper om den judiska minoriteten och därav följande brister i bedömningen av judiska äldres behov av judisk äldreomsorg.

JFST tillstyrker utredningens förslag om att ett stimulansbidrag ska inrättas för att kompensera huvudmän för ökade kostnader i samband med att de anordnar judiska studier enligt förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolans årskurs 7–9; samt bedömningen att förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för särskild utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen. (5.4.1)

JFST anser - i enlighet med Judiska Centralrådets yttrande till Skolverket över förslag till ändring av Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2011:153) om ansökan om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan - att nuvarande kostnadsvillkor är



orimligt och omöjligt att uppfylla givet kravet att utbildningen ska bidra till det i §3 angivna syftet med den särskilda utbildningen. Det vill säga att öka möjligheterna för judiska elever i grundskolan att fördjupa sina kunskaper om sin kultur, historia, traditioner och religion. Dessa krav medför naturligtvis merkostnader. Likaså innebär kosher mathållning merkostnader då vissa matvaror är avsevärt dyrare

än motsvarande som inte är kosher och det krävs ett separat kosherkök med utrustning som används endast i detta kök. Dessutom finns det behov av säkerhetsåtgärder i all verksamhet med judisk profil vilket ger merkostnader. Av dessa skäl anser vi att kostnadsvillkoret bör ändras i enlighet med utredningens förslag och stimulansbidrag inrättas för att säkra tillgången till särskild utbildning med judiska studier i grundskolan.

JFST tillstyrker utredningens förslag att under 2025 högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. (5.5.1)

Den judiska minoriteten har en lång historisk närvaro i Sverige och inte minst i Stockholm där svenskt-judiskt liv såg sin begynnelse då Aaron Isaac grundade den första judiska församlingen i Stockholm och Sverige år 1775. Stockholm är och har varit navet för judiskt liv i Sverige och är numera även den största judiska församlingen i Norden.

JFST och Judiska Centralrådet har inlett dialog och samarbete med Stockholms Stad inför jubileumsåret och ser fram emot ett år av konstruktivt och glädjefyllt uppmärksammande av den judiska minoritetens närvaro och avtryck i Stockholms stads historia och nutid som en naturlig del av samhället och i stadsbilden. Ett tillfälle att belysa hur den judiska minoriteten – och kulturell mångfald – berikar samhället, åstadkomma ett kunskapslyft om judisk kultur och det svenskjudiska kulturarvet, motverka stereotypisering och därmed bidra till en normalisering av judiskt liv. Vi vill här även betona vikten av att genomförandet sker i nära samarbete med den judiska minoriteten och inte minst visavi ansvarig projektledare hos Judiska Församlingen och Judiska Centralrådet, såsom nu görs, och ser fram emot det fortsatta arbetet med gemensamma krafter.

JFST tillstyrker utredningens förslag att inrätta ett statsbidrag för att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar att bidra med insatser på lokal och regional nivå under strategins genomförande samt att statsbidraget ska fördelas till olika organisationer i det judiska civilsamhället, med prioritering av barn och unga. (5.5.2)

JFST bedömer att stärkandet av det judiska civilsamhället med både statliga och kommunala medel är ett konstruktivt och kostnadseffektivt sätt att kanalisera resurser för att stärka judiskt liv. Den nödvändiga judiska kulturella kompetensen och även legitimiteten att axla uppdrag syftande till att stärka judisk praktik och vardagsliv finns främst inom etablerad judisk infrastruktur. Lokala och regionala organisationer behöver ett tillskott som komplement till statsbidraget till riksorganisationerna för att upprätthålla lokal verksamhet som svarar mot den judiska minoritetens behov.

JFST tillstyrker utredningens förslag om att ge ett ekonomiskt stöd till Judiska Centralrådet för att inrätta och driva ett nationellt judiskt informationscentrum som ska förmedla kunskap om judisk kultur, historia, religion och levnadsätt i Sverige. (5.5.3)

JFST får idag liksom övriga judiska församlingar en enorm mängd förfrågningar om information från allmänheten. Vanligt förekommande är informationssökning inför skolarbeten, önskemål om föreläsningar, intervjuer och/ eller besök till synagogor och andra judiska institutioner för en inblick och kunskapsinhämtning om judiskt liv och kultur. Förfrågningar riktade till Judiska Centralrådet belastar i hög grad JFST:s kansli då Judiska Centralrådets verksamhet av praktiska orsaker är centrerad till och belägen i Stockholm. Såväl JFST som Judiska Centralrådet är idag helt underdimensionerade för att hantera dessa inkommande förfrågningar. Samtidigt ser vi ett stort behov av att möta det stora intresse och positiva nyfikenhet som visas och en frustration att inte ha möjlighet att tillvarata dessa möjligheter till dialog som kan överbrygga kunskapsglappet om judiskt liv inom förvaltning och hos allmänheten.

JFST bedömer att inrättandet av ett judiskt informationscenter skulle kunna utgöra navet i ett nätverk av judiska och andra organisationer som skulle kunna bidra till att uppfylla målsättningarna med centrets verksamhet, beroende på vilken expertis som efterfrågas. JFST anser att i fråga om informationscentret vore ett nära samarbete med Stockholm stads kulturinstitutioner önskvärt.

Avgörande är att ansvaret för verksamheten ligger hos den judiska minoriteten samt finansieras av det offentliga. Därmed signaleras klart att mandatet att definiera vad judisk identitet och kultur är ligger hos minoriteten själv. Ansvaret att utbilda allmänheten ligger hos stat och kommun.

JFST tillstyrker förslaget att Judiska museet ska ges en treårig förstärkning för att kunna stötta museer, arkiv och judiska organisationer över hela landet i syfte att synliggöra det fysiska svensk-judiska kulturarvet. (5.5.4)

JFST delar utredningens bedömning att Judiska museet i Stockholm har en viktig funktion i att synliggöra det fysiska svensk-judiska kulturarvet. En förstärkning av museets resurser vore betydelsefullt inte minst för att kunna tillgängliggöra det fysiska judiska kulturarvet digitalt och därmed även kunna sprida information och intresse för detta unika Stockholmsbaserade museum som skyltfönster för svenskjudisk historia.

JFST tillstyrker utredningens bedömning att det offentliga Sverige bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar. 5.5.6

Uppmärksammandet av judiska högtider och helger skulle bidra till en normalisering av judiska traditioner och judiskt liv som en naturlig del av en berikande kulturell mångfald i det svenska samhället. Särskilt då många judar känner tveksamhet eller rädsla inför att vara öppna med sin judiska identitet, till följd av ökade uttryck för antisemitism, kan det offentligas uppmärksammande av judiska traditioner bidra till

stolthet över den egna identiteten och en avmystifiering av minoritetens seder och bruk som tenderar att betraktas som främmande av majoritetssamhället.

I sammanhanget kan noteras, att Förintelsens minnesdag den 27 januari är viktig att uppmärksamma men är inte en judisk helg.

JFST instämmer i utredningens bedömning att det offentligas insatser med jiddisch bör i högre grad utgå från målgruppens behov. (5.6.4)

JFST anser att ansatsen att revitalisera jiddisch är lovvärd men behöver i mycket högre utsträckning utgå från målgruppens behov och ett perspektiv på jiddisch som kulturarvsspråk snarare än modersmål, i synnerhet för yngre generationer

JFST instämmer i utredningens konstaterande att det saknas behov av översättningar av samhällsinformation till jiddisch och att tonvikt i stället bör ligga på kulturbärande aktiviteter.

## Reservationer m.m.

### Socialnämnden

#### Särskilt uttalande av Jan Jönsson (L)

Vi välkomnar att Stockholms stad antas ta sig an uppdraget som pilotkommun inom ramen för den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige. I det fortsatta utrednings- och implementeringsarbetet vill vi dock lyfta fram vikten av att särskilja antisemitism från andra former av rasism. Antisemitismen har - historiskt såväl som i modern tid – ofta kopplats samman med olika former av konspirationsteorier. Detta gör det bitvis komplext att motverka eftersom grupper som i övrigt inte utmärker sig genom rasistiska åsikter eller värderingar ibland hyser antisemitiska tankar.

Antisemitismen förenar också grupper som i övrigt har mycket lite gemensamt, såsom högerextrema, islamister och folk inom blandade konspirationsteorier. Den rödgröna majoriteten bör ha detta i åtanke i det fortsatta arbetet.

#### Särskilt uttalande av Andrea Hedin m.fl. (M)

Under 2024 förbereds firandet av 250 år judiskt liv i Sverige, ett firande som kommer att ske under 2025. Tyvärr sker detta samtidigt som antisemitismen växer i samhället. Stockholm ska vara en öppen, tolerant och medmänsklig stad där judiskt liv ska kunna utvecklas i minst 250 år till. Öppenheten i samhället får aldrig tas för givet vilket är tydligt när anmälningarna om händelser med antisemitistiska motiv ökar.

Betänkandet konstaterar att kommunerna har en central roll i arbetet med den judiska minoriteten eftersom de ansvarar för verksamheter som är avgörande för ett stärkt judiskt liv, till exempel kultur, skola, modersmålsundervisning, äldreomsorg och trygghet. I dag arbetar kommunerna i lägre utsträckning med minoritetspolitik riktad mot den nationella minoriteten judar jämfört med de andra minoriteterna.

Uppföljningsmyndigheterna har påtalat att judar får minst tillgång till sina minoritetsrättigheter på kommunal och regional nivå jämfört med andra nationella minoriteter och att den judiska minoriteten har sämre möjligheter till inflytande i frågor som är av betydelse i kommuner och regioner.

Judiskt liv i Stockholm har starkt bidragit till den stad vi har idag och det är angeläget att vi bidrar till att bygga en grund för ytterligare 250 år av judiskt liv i Stockholm. Med anledning av ovanstående bör Stockholm ansöka om att bli en pilotkommun för att stärka judiskt liv.